
Möjligen skulle man dock ha önskat sig litet mer av färg och personlighet i beskrivningen av tiden. Vi får reda på vad Gripenstedt gjorde. Men vem var han? Vilka var hans bundsförvanter?

Vilka var hans gudar? Visserligen finns det gott om rutor i boken med citat från tidens brev, tal och tidskrifter. De ger färg. Men *Systemskiftet* har väckt aptiten. Man vill ha ännu mer.

EDDIE TISTELGREN:

PARADOXERNAS HAYEK

Det sägs att Gunnar Myrdal först ville tacka nej till sitt delade nobelpris i ekonomi när man berättade för honom vem andra halvan tillföll. Eftersom just den omständigheten att han fick dela priset med Friedrich von Hayek kanske är Myrdals bästa chans att bli ihågkommen av någon om hundra år, är ju episoden rätt lustig. Inte så mycket om ekonomi men väl om en rad andra aspekter av Hayeks politiska teori skriver nydisputerade statsveteran Mats Lundström i sin avhandling *Politikens moraliska rum*, en text någonstans i gränslandet mellan statskunskapen och den praktiska filosofin.

Politikens moraliska rum. Mats Lundström.
Almquist & Wiksell 1993

Av intresse är Lundströms utredning kring den starkt motsägelsefulla – men bara delvis självmotsägande – karaktären hos det hayekska idébygget. En hel serie paradoxer följer ur teorins elitistiska tudelning i dels ett grundläggande plan – de föreställningar Hayek verkligen håller för sanna – och dels ett instrumentellt – de föreställningar han för samhällsnyttans skull önskar se allmänt utbredda. På område efter område driver Hayeks idéer honom att önska sig att människor handlar på ett sätt som står rakt i strid med hans egna innersta övertygelser. Som rationalist förespråkar han antirationalism, som konsekvensetikern pläderar han för pliktetik, som nihilist kämpar han för den moraliska realismen, som agnostiker uppmuntrar han religion, ja t o m vidskepelse.

Bakom janusansiktet finns idéerna om spontan ordning. Hayek ser ju välstånd och civilisation som resultat inte av medveten planering utan av evolutionärt framvuxna, oreflekterade och ofta metafysiskt legitimerade, handlingsregler, institutioner och trosföreställningar. De grupper som anammade rätt handlingsmönster visade sig mest överlevnadsdugliga i den kulturella evolutionen, och frågan om normernas eventuella moraliska sanningsvärde blir därmed i Hayeks skepticistiska utilitarism sekundär.

Det rör sig i Hayeks fall om ett slags holistisk utilitarism, där ofta sociala system snarare än individer tycks utgöra grundläggande moraliska enheterna. Målet är ett samhälle som maximerar en okänd individs möjligheter att genomföra sina livsplaner. (Nyttoberäkningen har här en öppen tidshorisont; dvs maximeringen är utsträckt över ett oöverskådligt evolutionärt förlopp.) Lundström skriver:

"Det är inte konkreta individers självförverkligande Hayek värderar, utan *chansen* för en okänd individ att förverkliga sig själv. Djupare sett är det Ordningen som står i centrum för Hayek. Det är den som är bärare av 'chansen för en okänd individ'."

Men är Hayek då, som han själv med viss tveksamhet valde att kalla sig, liberal? Lundström har rätt när han påpekar det vanskliga i att förena liberalism, i den

mening ordet vanligen ges, med någon form av systematisk konsekvensetik. Om vi i "liberalism" läser in ett engagemang för människan som individ och denna individs frihet, blir den naturligtvis svår att förena med en syn som i grund och botten inte tillmäter människan annat värde än som instrument för vissa moraliska kvaliteters förverkligande. "Konkreta individer", framhåller Lundström, "är lika abstrakta och moraliskt irrelevanta i Hayeks utilitarism som i Benthams".

Det tycks här också föreligga en genuin motsättning i Hayeks tänkande. Idealet om den okända individen som fritt gör upp och förverkligar sina livsplaner verkar förutsätta en autonom och rationellt kompetent individ. Medan å andra sidan hela Hayeks politiska strävan är att i samhällsintressets namn främja den icke-autonoma, oreflekterat regel-följande människan.

En svagare punkt i Lundströms text är nog själva huvudnumret, titelns "moraliska rum". Begreppet konstrueras som ett analysinstrument för att mäta vilken grad av personlig ansvarighet en politisk teori påför det handlande eller teoretiserande subjektet. Om analysmodellen nu verkligen, som författaren tycks mena, tillför den statsvetenskapliga begreppsapparaten ett väsentligt och värdefullt nytt redskap, borde han ju lämpligen ha låtit sin avhandling bli till

ett åskådningsexempel på detta. Efter en braskande presentation i inledningskapitlet får nu företaget en ganska undanskymd plats. Lundström konstaterar att dubbelheten i Hayeks teori låter sig analyseras i form av två moraliska rum – ett grundläggande teoretiskt, där subjektet på alla etiska nivåer tilldelas maximalt moraliskt ansvar, och ett praktiskt politiskt, där den handlandes upplevelse av ansvarighet bör hållas minimal.

”... det goda samhället ingår i den grundläggande teorins moraliska rum. En konsekvens av detta ansvarstagande är, paradoxalt nog, att formulera teser som talar mot ansvarstagande för det goda samhället. / . . . /

Det goda samhället ingår i hans eget moraliska rum, i egenskap av politisk teoretiker. Som en

följd av detta vill han övertyga politiska aktörer att utesluta det ur *sitt* moraliska rum.”

Man får lätt en känsla av att samma poäng hade låtit sig formuleras utmärkt väl utan rumsanalogin, och någon imponerande uppvisning av begreppets förtjänster presteras under alla omständigheter inte.

Tvivelsutan är det dock på många sätt en givande framställning Lundström erbjuder. Hans avhandling är ett välkommet bidrag till försöken att förklara, problematisera, kritisera och i största allmänhet bringa reda i det dynamiska och ofta fruktbara (om än inte alltid glasklara) idékomplex som efterlämnades av denne Österrikes främste representant för den skotska upplysningen.